

Л.Г. Руденко, Є.О. Маруняк

Інститут географії Національної академії наук України, Київ

**НАУКОВІ ЗДОБУТКИ СПІВРОБІТНИКІВ ІНСТИТУТУ ГЕОГРАФІЇ НАН УКРАЇНИ
У 2017 РОЦІ**

За рік, що минув, відносини суспільства, влади та науки так і не досягли тієї точки відліку, з якої починається етап успішних трансформацій, інноваційних проривів та «економічних див». Крім зрозумілих реалій політичної та економічної ситуації, має місце і формування негативного іміджу науковця, нівелювання цінності академічної науки загалом. Очевидним індикатором є і стан фінансування досліджень.

Так, згідно з даними останніх опитувань, серед працівників наукових установ «Лише 2% опитаних заявили, що їхня наукова діяльність фінансується достатньою мірою, 55% сказали, що вона фінансується частково, 35% – що їхня діяльність взагалі не фінансується. Дещо кращою є ситуація щодо фінансування науковців Києва, докторів наук та тих, у кого стаж діяльності понад 20 років»¹. Крім того, «64% опитаних заявляють, що ситуація в українській науці погіршується. Про стабільність ситуації говорять 23%, про покращення – лише 8%, Найгірше оцінювали стан справ доктори наук та ті, хто має стаж роботи в науці понад 20 років»².

За таких умов дефіциту та зростаючої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринку, особливо вагомими стають чинники креативності та популяризації власних досліджень, орієнтація на потенційного замовника, зважене окреслення стратегічних напрямів та завдань.

Науковці Інституту географії НАН України, як і інших установ Академії, весь рік працювали в умовах скорчених робочих тижнів та відсутності фінансування для здійснення польових та лабораторних досліджень, участі в наукових форумах. Разом з тим, у 2017 р. було продовжено розпочаті раніше дослідження з 10 актуальних тем. Дослідження по деяких із них завершено, а основні результати оформлено та передано у формі доповідних записок Міністерству екології та природних ресурсів України та Міністерству регіонального розвитку і житлово-комунального господарства України.

Серед основних напрямів досліджень Інституту географії у 2017 р. слід назвати: аналіз антропогенного геоморфогенезу на території України в умовах різних геоморфологічних режимів; аналіз змін плейстоценових та голоценових ґрунтів України; оцінювання антропогенних змін ландшафтів України; дослідження передумов формування метрополісних регіонів України; аналіз розвитку та основних механізмів трансформації сучасного міста з урахуванням політики збалансованого розвитку; розробка структури і формування інформаційної бази карт атласу «Населення України та його природна і культурна спадщина». Окрема увага приділяється актуалізації підходів згідно з орієнтирами міжнародних програм та глобальних директив, зокрема у сфері забезпечення сталого (збалансованого) розвитку.

Відповідно, внаслідок проведених у 2017 р. робіт отримано нові результати, частину з яких уже впроваджують у різних сферах суспільної діяльності.

За цільовою комплексною міждисциплінарною програмою наукових досліджень НАН України з проблем сталого розвитку, раціонального природокористування та збереження навколишнього середовища:

За темою «Розробка наукових принципів та ландшафтно-біотичних критеріїв організації перспективної мережі заповідних територій різного рангу»

Для територій окремих адміністративних областей, розташованих у межах степової зони України,

¹ http://ratinggroup.ua/research/ukraine/problemy_populyarizacii_nauki_v_ukraine_mysli_uchenyh.html Проблеми популяризації науки в Україні: думки науковців. Офіційний сайт Соціологічної групи «Рейтинг».

² http://ratinggroup.ua/research/ukraine/sostoyanie_ukrainskoj_nauki_mnenie_uchenyh.html Стан української науки: думки вчених. Офіційний сайт Соціологічної групи «Рейтинг».

опрацьовано пропозиції щодо створення мережі нових та розширення наявних заповідних територій, а також сформовано відповідну базу даних.

Такі пропозиції розроблені на основі оцінки ландшафтного та біотичного різноманіття досліджуваної території, аналізу проблем сучасної просторової організації мережі природно-заповідних територій степової зони, рамкових умов заповідання та з урахуванням пропозицій державних органів виконавчої влади та місцевих органів самоврядування, науковців, освітян і громадськості (акад. НАН України Л.Г. Руденко, чл.-кор. НАН України Я.П. Дідух, чл.-кор. НАН України І.А. Акімов, а також О.В. Василюк, В.М. Чехній, О.Г. Голубцов, Є.І. Іваненко та інші).

За цільовою комплексною програмою ВНЗ НАН України «Розвиток геологічних, геофізичних наук, технологій і нарощування ресурсів корисних копалин в Україні та вивчення, прогнозування і мінімізація надзвичайних ситуацій»:

За темою «Морфоструктурно-неотектонічний аналіз з метою виявлення ознак впливу неотектонічно активних лінійних морфоструктур на формування, просторову локалізацію та збереженість розсіпних родовищ»

На основі вітчизняного та зарубіжного досвіду дослідження лінійних структур як пошуково-прогнозних індикаторів формування й трансформації розсіпних родовищ, сформованих у різних морфоструктурно-неотектонічних умовах, здійснено оцінку стану методичного забезпечення дослідження впливу неотектонічно активних лінійних структур на формування, просторову локалізацію та деструкцію розсіпних родовищ на території України та перспектив його вдосконалення. Проведено попередні польові дослідження геоморфологічної будови, розломної тектоніки та розміщення родовищ розсіпів у районі Актівського золотоносного прояву (Миколаївська область) (Р.О. Спиця, Г.В. Романенко, С.В. Жилкін, Г.В. Кучма).

За темою «Палеогеографічні чинники та методи дослідження утворення і накопичення мінеральної сировини в контексті розширення перспектив нарощування запасів корисних копалин в Україні»

Розвинуто методичні засади дослідження палеогеографічних передумов формування, накопичення, локалізації та подальшої консервації корисних копалин екзогенного походження на території України. Зокрема, проаналізовано літературні та фондові матеріали дослідження палеогеографічних обстановок окремих етапів фанерозою України та пов'язаних з ними корисних копалин екзогенного походження, визначено перспективні методи та напрями палеогеографічної оцінки формування мінеральної сировини екзогенного походження протягом фанерозою на території України (на прикладі деяких родовищ корисних копалин) (Ж.М. Матвіїшина, А.С. Івченко, С.П. Дорошкевич, С.П. Кармазиненко, О.В. Мацібора, А.С. Кушнір).

За темою «Оцінювання ризиків надзвичайних ситуацій природного, природно-антропогенного і соціального характеру в Україні»

Розроблено методологічні підходи до оцінювання ризиків надзвичайних ситуацій, зокрема: досліджено й уточнено понятійний апарат вивчення надзвичайних ситуацій, визначено принципи та індикатори оцінювання ризиків, виявлено особливості оцінювання ризиків за різними їх класами, розроблено методіку оцінювання ризиків (методи, стандарти, програми, рівні ризиків для регіонів і галузей економіки), проаналізовано державні підходи у регулюванні ризиків та розроблено пропозиції з їх вдосконалення (Л.Г. Руденко, К.А. Поливач, М.М. Вишня, І.Г. Савчук, С.А. Покляцький, І.А. Байдіков та інші).

За іншою відомчою тематикою, затвердженою Президією НАН України:

За темою «Розробка атласу «Населення України та його природна і культурна спадщина»

Завершено формування структури Атласу «Населення України та його природна і культурна спадщина». Уточнено список карт за розділами: «Україна у світовому гуманітарному просторі», «Населення – суб'єкт формування спадщини», «Природна і культурна спадщина», «Охорона, збереження, відновлення та використання природної та культурної спадщини». Визначено основні

тематичні показники 107 карт різних масштабів (країна загалом, регіони, ключові території та об'єкти). Розроблено окремі експериментальні карти (Л.Г. Руденко, А.І. Бочковська, К.А. Поливач, С.О. Западнюк, В.С. Чабанюк та інші).

За темою «Оцінювання антропогенних змін ландшафтів»

Розроблено методичні підходи оцінювання антропогенних змін ландшафтів, які базуються на ретроспективному геоінформаційному аналізі ландшафтів із застосуванням даних дистанційного зондування Землі. Здійснено аналіз різночасових змін ландшафтів на прикладі модельного регіону (у межах зони відчуження Чорнобильської АЕС). Опрацьовано методи підготовки та аналізу різночасових космічних знімків, розрахунку показників оцінювання ступеня антропогенних змін ландшафтів (О.Г. Голубцов, В.М. Чехній, І.А. Байдіков та інші).

За темою «Антропогенний геоморфогенез на території України»

Виявлено закономірності функціонування природно-антропогенних геоморфосистем різних типів в умовах різних неогеодинамічних режимів і обстановок. Зокрема, виявлено загальні та регіональні закономірності трансформації природних геоморфосистем внаслідок гідротехнічного, гідромеліоративного будівництва, будівництва лінійних інженерних споруд, гірничодобувної діяльності. Досліджено закономірності сучасного геоморфогенезу в умовах урбанізованої природно-антропогенної геоморфосистеми м. Києва. Укладено карту «Сучасні режими та обстановки антропогенного геоморфогенезу» (В.П. Палієнко, Р.О. Спиця, О.Б. Багмет та інші).

За темою «Зміни плейстоценових і голоценових ґрунтів на ключових ділянках сучасної території України як основа для реконструкцій природних умов минулого»

Обґрунтовано методологію дослідження змін природних умов минулого в Україні та перспективні методики вивчення ґрунтів як компонентів ландшафту і показників змін клімату, а також палео-географічні підходи при визначенні взаємодії людини і ландшафтів в археології (Ж.М. Матвіїшина, А.С. Івченко, С.П. Дорошкевич, С.П. Кармазіненко, О.В. Мацібора, А.С. Кушнір).

За темою «Передумови та перспективи формування метрополісних регіонів України»

Визначено сутність метрополісного регіону як складного суспільно-територіального утворення. Опрацьовано теоретико-методологічні основи та розроблено методику дослідження функцій метрополісних регіонів та їх просторового прояву з урахуванням світового досвіду: організаційно-управлінської, зовнішньоекономічної, транспортно-комунікаційної, екістичної, інноваційно-креативної, освітньої, інформаційної та функції сільської місцевості в зоні впливу метрополісу. Опрацьовано теоретико-методологічні основи та розроблено методику дослідження територіальної структури метрополісних регіонів та визначення їх меж.

За темою «Збалансований розвиток міст України (методологія і практика оцінювання)»

Визначено принципи та стратегічні орієнтири міжнародної політики інтегрованого міського розвитку, підходи до його індикації з урахуванням вимог Порядку денного на ХХІ ст. та Цілей сталого розвитку 2030. Проаналізовано кращі практики в управлінні та плануванні міст, потенціал їх впровадження в Україні. Виявлено ключові проблеми інтегрованого розвитку міст України. Здійснено оцінку їх екологічного впливу на якість життя населення (С.А. Лісовський, Є.О. Маруняк, І.В. Гукалова, А.А. Мозговий, С.А. Покляцький та інші).

За грантом НАН України для молодих вчених

Опрацьовано методологічні основи територіального та стратегічного планування на регіональному та місцевому рівнях з урахуванням екологічної складової. Обґрунтовано вибір індикаторів для врахування стану окремих компонентів навколишнього природного середовища та здоров'я населення у планувальній документації (Є.О. Маруняк, С.П. Дорошкевич, О.В. Мацібора, С.А. Покляцький, О.В. Горміз).

За проектами в рамках міжнародного співробітництва:

За проектом «Регіональні процеси і глобальні виклики в Україні та Угорщині після кризи 2008 року», що здійснюється в рамках угоди про наукове співробітництво між Національною академією наук України та Угорською академією наук, досліджувались трансформаційні процеси у господарстві

та розселенні населення в українсько-угорському транскордонному регіоні (Г.П. Підгрушний, А.А. Мозговий, Ю.Д. Іщенко).

За проектом *«Спільні підходи в оцінюванні просторового розвитку України і Словаччини»*, що реалізується в рамках Угоди про наукове співробітництво між Національною академією наук України та Словацькою академією наук, досліджувались рамкові умови просторового розвитку України та Словаччини (Л.Г. Руденко, С.А. Лісовський, Є.О. Маруняк, В.П. Нагірна, А.А. Мозговий, К.А. Поливач, С.О. Западнюк).

За проектом *«Аналіз просторового планування в Польщі та Україні в контексті адаптації до європейських стандартів розвитку»*, що виконується спільно з Інститутом географії та просторового розвитку Польської академії наук у рамках угоди про наукове співробітництво між Польською академією наук та Національною академією наук України, проведено робочі зустрічі, обмін досвідом у сфері просторового планування, взято участь в роботі Варшавського регіонального форуму (Л.Г. Руденко, С.А. Лісовський, Є.О. Маруняк).

Співробітники Інституту були експертами ПРООН в Україні в рамках проекту *«Інтеграція положень конвенцій Ріо в національну політику України»*. Зокрема, здійснювались роботи з розробки проекту Стратегії сталого розвитку України 2030 (Л.Г. Руденко), Національного плану дій (Є.О. Маруняк), взято участь у робочих зустрічах, національних консультаціях, підготовлено експертні висновки (Л.Г. Руденко, С.А. Лісовський, Є.О. Маруняк, О.Л. Дронова).

Загалом результати досліджень, проведених в Інституті в 2017 р., опубліковані в 4 монографіях, посібниках, науково-популярних виданнях, 103 статтях, 87 тезах та доповідались на міжнародних наукових форумах.

Науковці Інституту продовжували пошук шляхів впровадження результатів та розробок, напрямів продуктивної співпраці з органами державної, регіональної та місцевої влади. Зокрема, проведено зустрічі в міністерствах (Міністерство культури України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство екології та природних ресурсів України) та регіональних органах влади. За результатами виконаних у попередній період науково-дослідних робіт підготовлено та подано низку доповідних записок.

У 2017 р. за участі науковців Інституту підготовлено та видано:

1. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект-2017 / під. ред. Л.Г. Руденка. Київ: Глобальний екологічний фонд (ГЕФ), Програма розвитку ООН в Україні, 2017. 112 с.
2. Формування полюсів соціально-економічного зростання у контексті регіонального розвитку України / Г.П. Підгрушний, В.П. Нагірна, І.Г. Савчук, Л.Ю. Шабашова, Ю.Д. Іщенко, В.В. Бондар та ін. Інститут географії НАН України. Київ, 2017. 261 с.
3. Комплекси методів пошуково-прогнозних структурно-геоморфологічних і неотектонічних досліджень у районах з різними неогеодинамічними режимами та обстановками / В.П. Палієнко, М.Є. Барщевський, Р.О. Спиця, Г.В. Романенко, С.В. Жилкін, Л.Ю. Чеботарьова. Інститут географії НАН України. Київ. ДНТБ України, 2017. 130 с.
4. Марушевський Г.Б., Хікман Д. Зелений» бізнес для малих і середніх підприємств: посібник. Київ: Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2017. 50 с.

Підготовлено та видано також чотири номери *«Українського географічного журналу»*, четвертий є ювілейним, сотим номером цього науково-періодичного видання, яке регулярно виходить впродовж 25 років. У кожному випуску УГЖ за 2017 р., крім традиційних рубрик, є рубрика *«До 100 річчя НАН України»*, у публікаціях якої відображено становлення та розвиток в Інституті географії палеогеографічних та ландшафтознавчих досліджень, значення Національного атласу України як унікального інформаційного ресурсу України та внесок академіка К.Г. Воблого у розвиток економіко-географічних досліджень в Академії наук України.

Український географічний журнал індексується в міжнародній наукометричній базі даних

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL.

Матеріал надійшов до редакції 19.02.2018

ISSN 1561-4980. Ukr. geogr. ž., 2018, 1(101)